

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վարդ Ս. Սենոյի, Գորնիոյ արքեպիսկոպոսին : (Տես երես 110)

ԺԱ.

„ Երկայ ան ժամանակին հանդիպեցաւ՝ երբոր իմաստունն Գանիէլ խօսեցաւ, երբոր պատմեց թէ ինչպէս երազի մէջ տեսեր էր որ երկրագնացոյս չորս քամիները իրարու հետ կը կռուէին ծովերու վրայ, և թէ ինչպէս ծովերու խորէն չորս ահաւոր կենդանիներ գուրս ելան : Բամիները այն չորս հրեշտակներն են՝ որ կը հսկեն բոլոր երկրագրնացոյս վրայ, կենդանիները այն չորս ինքնակալութիւններն են՝ որ պիտի գրաւէին ամբողջ աշխարհքս :

ԺԲ.

„ Եւաջին կենդանին մատակ առիւծ մըն էր, որուն մարդկային իմացակա՛նութիւն չնորհուած էր : Արնշանակէր անիկայ Բաբելոնի բոլոր թագաւորները, որոնց զօրութիւնն ու իմաստութիւնը իրենց պետութեան փառքը պատրաստեցին :

ԺԳ.

„ Երկրորդ կենդանին վայրագ արջ մըն էր, իրեք կարգ ակռաներով զինուած . կը ջախջախէր ամէն արգելք ու կը փշրէր զայն իր ճիրաններովը : Արնշանակէր ան իրեք թագաւորութիւնները, որոնք սկսան նուաճել զամենայն՝ այն ժամանակին որ Աիւրոս և Գարեհընկէցին Եւրոպայի ինքնակալութիւնը, և այս երկու զօրաւոր թագաւորները կործանեցին զԲաբելոն :

ԺԴ.

„ Երրորդ կենդանին ընծառիւծ մըն էր արծուոյ չորս թւերով պատսպալեալ, նշանակ յոյն Բլէքսանդրին, որ

իր չորս բանակներովը քալեց աշխարհիս մէջ՝ ինչուան որ ոսկեայ սիւները տեսաւ, որոնք երկրիս ծայրը տնկուած էին : Մտաւ նա Հնդկաստանի անապատներուն մէջ, ուր խօսակցեցաւ երկու ծառի հետ . երկու արծուառիւծներու վրայ հեծած՝ բարձրացաւ օդուն մէջ . և ապակիէ շիշի մը մէջ փակուած՝ Ովկիանոսի մէջ ձգել տուաւ ինքզինքը : Եւ ատեն իր նենգաւոր ծառաները դէպ ՚ի հեռու նետեցին կապերը՝ աղաղակելով . “ Ի՞նչ որ զհրաշալիս կը փրկտընէս, անդունդին յատակին վրայ լողա ” : Տեսաւ ինքը այն ատեն որ ծովային հրէշներ, որոնք կէս ձուկ և կէս մարդ էին, իր առջևը ծովուն վրայ կը ծփծփային, և մեծապէս զարմացաւ :

ԺԵ.

„ Իմաստուն թագաւորը մտածեց ան ատեն թէ ինչպէս այս վտանգէն կրնար խալըսիլ . հոսանքը զինքը դէպ ՚ի յատակ կը տանէր, ուր ապակոյն միջոցովը հազարաւոր հրաշալիքներ տեսաւ, ինչուան որ ինքը ներկեց իր արիւնովը վայրենացեալ ծովը : Հազիւ թէ ծովը այս արիւնը ծծեց, առաւ ծովափը նետեց զթագաւորը : Եւ անկող դարձաւ անիկայ իր տերութիւնը, ուր ուրախութեամբ ընդունեցան զինքը Յոյները : Եւ կեց ետքը դեռ ուրիշ շատ հրաշալի բաներ ալ ըրաւ և երկրագրնացոյս չորս մասէն իրեքին տիրեց :

ԺԶ.

„ Զորրորդ կենդանին կինճ մըն էր, նշանակ քաջասիրտն Հռոմայեցւոց : Իր ճիրանները երկաթի էին . ո՞վ կրնար բռնել զանիկայ : Իր ակռաները երկաթի էին . ո՞վ կրնար սանձել զանիկայ : Եւ վայրագ կինճը կ'իմացընէր որ ազատութիւնը պիտի թագաւորէր ՚ի Հռոմ : Տասը եղջիւր ունէր, որոնցմով իր թշնամիները կը կործանէր . իր զօրութիւնը անյաղթելի էր, և Հռոմ նուաճեց բոլոր աշխարհքս :

ԺԷ:

„Տասը եղջիւրները կ'ակնարկէին տասը թափաւորներ որ Հռոմայ հետ պատերազմի գիմեցին: Ս'ետասանէրորդ եղջիւրը ինչուան երկինք կը բարձրանար և աստեղք կը կռուէին անոր հետ. աչուրներ ու բերան ունէր անիկայ, որ սկզբանէ 'ի վեր լսուած բան չէ: Հայհոյանքներ կ'արձրէր ընդդէմ Մատուծոյ, որ շուտով անոր վրէժն առաւ: Այս նշանը կը ցուցնէր զՍեւն, որ դեռ գալիք ունի յաշխարհս, և զոր Մատուած իր կարողութեամբը պիտի գահաւիժէ 'ի դժոխս: Մանկով կատարեցաւ բոլոր երազը, ինչպէս որ սահմաններ էր երկնային հրեշտակը:

ԺԸ:

„Հռոմայեցիք արձանագրեցին ոսկեայ տախտակի մը վրայ երեք հարիւր սինկղիստոներ՝ առ 'ի պահպան կալ բարուց, առ 'ի հսկել գիշեր ցորեկ աղագային պատուոյն պաշտպանութեանն համար: Անոնցմէ ետքը եկան զօրավարները, որովհետեւ Հռոմ բնաւ թագաւոր չէր ուզեր: Այն ատենն էր որ Հռոմ զՍեւար, ուսկից ետքը կայսերը ընդունուեցան, բաղմամբիւ լեզէոններու գլուխ դրած խրկեց Վերմանիոյ երկիրը նուաճելու համար: Սեւար պատերազմեցաւ հոն երկար տարիներ, վասն զի չէր կրնար յաջողցնել անանկ յամառ թշնամիներ ընկճելու: Արեւապէս՝ ընդունեցաւ զանոնք իրեն 'ի նախուն համար, և ասիկայ եղաւ պատճառ իր մեծութեանը:

ԺԹ:

„Անդ մէջ լերանց կռուեցաւ Սուապներուն դէմ, որոնց նախնիքը յոքնաթիւ խումբերով եկած էին ընդարձակ ծովերէ անցնելով: Անոնք իրենց վրանները Սուապոյ լերան քով հաստատած էին, ուսկից Սուապ անունն առին. ժո-

ղովուրդ իմաստուն 'ի խորհուրդս, յաջողակ 'ի խօսակցութեան, շատ անգամ զինուորական քաջութեւ փորձ տուած միշտ պատրաստ իր զէնքերը գործածելու, որ սակայն խոնարհեցան Սեւարու առջև:

Ի

„Երբոր Պաւիերա ընդդիմացաւ իւր թացիցը, պաշարեց ինքը զՍագիգայոն քաղաքը: Վատաւ հոն սաղաւարտներ ու լանջապանակներ և խել մը կըտրի՝ պատերազմիկներ որ կը պաշտպանէին պարիսպները: Այս պատերազմիկներուն ինչ մարդիկ ըլլալը՝ կը սորվինք 'ի ձեռն հեթանոսական զրուցաց որոնց ըսած Խորիֆոս Էնսիս բառերը կը նշանակեն պաւիերացի սուր մը, և կը հաստատուի թէ ոչ երբեք սուր մը ասկէց աւելի ուժով սաղաւարտ մը ճեղքած է: Սիկայ պահապանն եղաւ այս ժողովրդեան, որոնց նախնիքը հին առաջին հայաստանէն եկան, այն երկրէն ուր Սոյ տապանէն ելաւ յետ ճանապարհորդ աղանին ձիթենույ ճիւղ բերելուն: Տապանին հետքերը դեռ կը տեսնուին Սրարատ լերան գագաթին վրայ, և կ'ըսուի թէ անկէ շատ հեռու՝ ժողովուրդներ կը գտնուին որոնք գերմաներէն կը խօսին դէպ 'ի հնդկաստանի կողմերը: Պաւիերացիք միշտ սիրած են պատերազմը, և Սեւարեան ալիքներ տալով յաղթութիւնն ստացաւ:

ԻԱ:

„Սաքսոնաց փոփոխականութիւնը շատ նեղեց զինքը. երբոր կը կարծէր թէ զանոնք նուաճած էր, անոնք նորէն իրեն դէմ կ'ըլլային: Վրոուի թէ ասոնց սերունդը կ'իջնայ Սքեքսանդր պատերազմիկներէ, որ տասուերկու տարուան մէջ բոլոր աշխարհք բալեց. երբ Սաքսոնի մէջ մեռաւ, իր զօրավարներէն չորսը իրենց մէջ բաժնեցին զտէրութիւնը և թափաւորի տիտղոս առին. մէկանոնք թափաւորեցան գնացի մինչև Ալպա, ուր (ժողովնկիացիք ընդ-

գիմացան ասոնց : Որովհետեւ անոնք
«սփռ» կ'անուանէին ան մեծ դանակնե-
րը, որոնցմով որ այս պատերազմիկները
յաղթեցին անոնց նենգաւոր յարձակ-
ման մը միջոց, խաղաղութիւն հաստա-
տելու ժամանակ՝ ասոնք այն դանակնե-
րուն անունէն Սաքսոն ըսուեցան : (Ժ)է-
պէտ ամենայն կերպով գիմակալութիւն
ըրին, սակայն վերջապէս Հռոմայե-
ցւոց լծոյն տակ մտան :

ԻԲ

«Սէսար հասաւ ան ատեն իր հին
դաշնակիցներուն, ազնուական փռանկ
ներուն, որոնց նախնիքը կը սերէին ի-
րեն պէս Տրոյա հին քաղաքէն, զոր
Յոյնք քանդեցին : Ըստուած որովհե-
տեւ երկու բանակներուն համար հաւա-
սար վճիռ տուած էր, Տրոյացւոց շատե-
րը ան կործանմանէն ետքը սպրեցան,
իսկ Յոյնք ալ իրենց հայրենիքէն աքսու-
րուեցան : Ս ասն զի տասը տարուան
պաշարման միջոցը՝ իրենց կանայքը նոր
կապեր հաստատեցին և իրենց երիկ-
ներուն կենաց դէմ դաւաճանութիւն
ըրին : Ըսանկով մեռաւ Մգամեմնոն
Թագաւորը . ասանկով ուրիշները եր-
կար դժբաղդութիւններ քաշեցին, և
Վիւկլոպայն Ողիսևսի պատերազմիկնե-
րը կըլէց : Ողիսևս ասոր վրէժն առաւ
զինուք՝ անոր աչքը փորելով քնոյն ա-
տեն : Վիւկլոպայից ցեղը, որ Սիկի-
լիա հաստատուած էր, ծառի մը չափ
բարձր էր և մէկ աչք մը միայն ունէր
ճակտին վրայ . այսօրուան օրս ըստուած
աքսորած է զանոնք մեզմէ հեռու
Հնդկաստանի անտառներուն մէջ :

ԻԳ

«Տրոյացիք Թափառեցան աշխար-
հիս մէջ հեռուները, նոր բնակութիւն
մը փնտրուելով : Հելենոս, յաղթուած
զօրավարներէն մէկը, քաջասիրտն Հել-
տորի այրի կնոջը հետ ամուսնացաւ և
անոր հետ ժառանգեց Յունաստանի
մէջ իր Թէնամեաց տէրութեան մէկ

մասը . հոն հիմնարկեց նոր Տրոյա մը,
որ ինչուան իրմէ շատ ետք ալ տեւեց :
Ընտենոր առաջուցմէ գացած էր, որով-
հետեւ կը նախագուշակէր Տրոյայ ան-
կումը . Պատաւին քաղաքը հիմնեց՝
Տիմաուս գետին մօտ : Ենէաս ընտրեց
զԻտալիա, և երբոր գտաւ մատակ
խոզն ու անոր երեսուն ձագերը՝ հի-
մնեց զԼըա քաղաքը, որ առաջին օրօ-
րոցն եղաւ Հռոմայ : Փռանկոն հաս-
տատուեցաւ իրեններուն հետ մէկտեղ
շատ աւելի հեռու տեղ, Հուենոսի ա-
փանց վրայ . հոն հիմնարկեց պզտիկ
Տրոյա մը և հեղեղին անուն դրաւ
Քսանթոս՝ իր հայրենեաց գետին ա-
նուամբը : Հուենոսը իրենք ծովու տեղ
աւին, և շուտով բազմացան փռանկ
տոհմերը, որ հուսկ ուրեմն նուաճուե-
ցան ի Սէսարէյետ հզօր ընդդիմակա-
լութեան մը :

ԻԴ

«Երբոր Սէսար ուղեց Հռոմ դառ-
նալ, Հռոմայեցիք չընդունեցան զինքը .
ըսին Թէ իր փառասիրութեամբը բա-
նակին մէկ մեծ մասը կորսնցուցեր էր,
և Թէ հետտեր էր իրենց տուած հրա-
մաններուն՝ այնչափ երկար ատեն իր
քովը պահելով զինուորները : Սէսար
զայրացած՝ կը դառնայ Վերմանիոյ եր-
կիրը, ուր այնչափ դիւցազուններ դը-
տած էր . երկրին զլխաւորներուն կ'ուղ-
ղի, անոնց առջևը կը գնէ իր վտանգ-
ները, կը նուիրէ անոնց իր գանձերը,
կը խոստանայ անոնց փոխարէնն ընելու
այն ամէն վնասներուն՝ որ անոնց հա-
սուցեր էր :

ԻԵ

«Երբոր անոնք իր փափաքն իմա-
ցան, ամէնն ալ մէկտեղ Ժողովուրդն .
Վաղղիայէն և Վերմանիայէն բազմա-
թիւ խումբերով եկան, ծածկուած
փայլուն սաղաւարտներով, զօրաւոր լան-
ջապանակներով և լայն վահաններով :
Հեղեղի մը պէս տարածուեցան եր-
կրին մէջ . մօտեցան Հռոմայ, և վախն
առաւ Հռոմայեցիները՝ երբոր տեսան

այնչափ երևելի պատերազմիկներու փայլը, երբոր տեսնան անոնց դրօշակ վերցրնելը: Վողալով վախցան իրենց կենացը վրայ. կատոն և Պոմպէոս ելան գացին Հռոմէն, ամբողջ ծերակոյտը փախաւ լի սարսափով: Կեսար առանց հանգիստ տալու պատերազմելով անոնց հետ՝ ինչուան Լոգիպտոսի երկիրը հաւածեց զանոնք, ուր դարձեալ բոլորքեցաւ պատերազմը:

ԻԶ

«Ո՛վ կրնայ համրել այն բազմութիւնն, որ յարձակեցաւ արևելքէն ընդդէմ Կեսարու, ինչպէս որ ձիւնը կը ծածկէ Լ՛լպեայց գագաթը իր կոյտերովն ու իր յորձանքներովը, ինչպէս որ կարկուտը ամպերու ծոցէն կը թափի: Կեսար անոնց դէմ քալեց աւելի սակաւաթիւ բանակով մը, և պատմութեան զուրցածին համեմատ՝ հոն սկսաւ այնպիսի ահաւոր պատերազմ մը, որուն նման ոչ երբեք եղած է աշխարհիս մէջ:

ԻԷ

«Լ՛հ, ինչպէս կը շառաչէին զէնքերը, ինչպէս երիվարները իրարու հետ կը զարնուէին, ինչպէս կը հնչէին փողերը: Երբոր արեան հեղեղներու վազելը տեսան, երբոր երկրին մոնչելը լսեցին, ինչպիսի պայծառութիւն մը ամենուն աչքը առաւ ընտիր պատերազմիկներու սրով զարնելու ատենը: Եգէոնները արիւնով զանգուած ինկան, անոնց սաղաւարտները խորտակեցան. Պոմպէոսի պատերազմիկները ջարդուեցան Կեսարու յաղթական հարուածներէն:

ԻԸ

«Վիւցազնը ուրախացաւ այնչափ տէրութիւններու տիրելուն համար. գարծաւ ՚ի Հռոմ մեծ ուժով մը, և Հռոմայեցիք ընդունեցան զինքը և մէկ անձի մը միայն կամքին հպատակելու սովորութիւնն հաստատեցին: Լ՛յս

պատիւս բոլորովին ինքն ունեցաւ, որովհետեւ ան ատենէն սկսաւ միայնակ թագաւորել: Լ՛ս սովորութիւնս ընդունել տուաւ Վերմանացոյ, և հասարակաց գանձը բանալով՝ անկէց յարգի ընծաներ, ոսկի և զարդեր, տուաւ իր պատերազմի ընկերակիցներուն: Լ՛նկէ ետքը գերմանացի պատերազմիկները սիրուեցան և մեծարուեցան ՚ի Հռոմ:

ԻԹ

«Կեսարու մահուրէն ետքը կայսրութիւնն ինկաւ իր քրոջը Թուանը, ազնուականն ()գոստոսի, որուն անունը կը պահուի Լ՛էկսպուրկ ()գոստէ) քաղաքին վրայ, զոր հիմնեց իր փեսայն Վրուսոս: Լ՛ն ատեն Լ՛գրիպպաս խըրկուեցաւ այն երկիրը կառավարելու և քաղաք մը հիմնելու համար, որ պատկառել տայ ժողովրդեան. ասիկայ եղաւ Վոլունիա, որ յետոյ շատ տէրեր ունեցաւ, բայց անոր անուամբը Լ՛գրիպպեան կոչուեցաւ:

Լ

«Լ՛յս քաղաքս կու գային ստէպ Հռոմայեցի կուսակալները, թէպէտ և այս երկրին մէջ ուրիշ քաղաքներ ունէին: Ուորմս և Սթիր ան ատեն շինուած էին՝ երբոր Կեսար ընկճեց ըզփռանկները և Հռենոսի ափունքներն ուզեց ամրացընել: Եայնց դղեակ մըն էր, զոր խել մը պատերազմիկներ մեծցուցին, ուր կը կատարուի հիմա կայսերաց օժումը և հոն դրուած է այն աթոռը, զոր պապը կը մեծարէ: Օ՛Մէս հիմնեց Լ՛ետիոս, պաշտօնակալ Կեսարու: Վրէլ հին քաղաք մըն էր՝ ՚ի ձեռն Հռոմէական տէրութեան հարստացած. հոն էր որ քարէ խողովակներու մէջ հողուն տակ կը պահէին Վոլունիոյ իշխաններուն համար սահմանուած ընտիր գինին, որ մեծ կարողութեամբ մը ճոխացած էին:

կը շարունակուի: